

ساماندهی نسخ خطی قرآن نیازمند تعیین متولی واحد است

رئیس کتابخانه مجلس شورای اسلامی با اشاره به وضعیت کنونی نسخ خطی در کشور، بر ضرورت ساماندهی و گردآوری این منابع تأکید و عنوان کرد: متأسفانه در حال حاضر هیچ سازمانی برای ساماندهی به اوضاع این نسخ وجود ندارد.

گروه ادب: رئیس کتابخانه مجلس شورای اسلامی با اشاره به وضعیت کنونی نسخ خطی در کشور، بر ضرورت ساماندهی و گردآوری این منابع تأکید و عنوان کرد: متأسفانه در حال حاضر هیچ سازمانی برای ساماندهی به اوضاع این نسخ وجود ندارد.

حجت‌الاسلام و المسلمین رسول جعفریان، رئیس کتابخانه، موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی حجت‌الاسلام و المسلمین رسول جعفریان، رئیس کتابخانه، موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی، در گفت‌وگو با خبرگزاری قرآنی ایران (ایکنا)، با اشاره به پیشینه وقف کتاب و نسخ خطی طی دوران پس از اسلام گفت: وقف کتاب یکی از رایج‌ترین وقف‌ها در حوزه فرهنگ بوده است. در این زمینه اسناد فراوانی وجود دارد و اگر روی پشت‌نوشته‌های کتاب‌های منتشر شده تأمل کنیم، خواهیم دید که هزاران یادداشت درباره وقف کتاب وجود دارد که منبع مهمی برای پژوهش در این زمینه خواهد بود.

وی به یکی از اسناد موجود در این زمینه اشاره و عنوان کرد: به تازگی سندی را منتشر کردم که در آن يك بانوی صفوی نسخه‌ای از «تذکره الفقهاء» را برای طلاب مدرسه و مسجد خود که در حاشیه میدان عباسی اصفهان ساخته بود، وقف کرده است. علاوه بر این، در دوره صفوی يك حمام بسیار عالی بود که درآمد آن برای استنساخ کتاب در نظر گرفته شده بود. متولی این کار هم علامه مجلسی بود که پشت هر کتابی که از درآمد آن حمام به رشته تحریر درمی‌آمد، وقف‌نامه آن را می‌نوشت و این مسئله را یادآور می‌شد. تصویر برخی از وقف‌نامه‌های مربوط به این موضوع نیز منتشر شده است.

این صاحب‌نظر عرصه تاریخ اسلام به وقف نسخ خطی قرآن کریم اشاره و تصریح کرد: وقف نسخ خطی قرآن نیز همین طور بود. عده زیادی نسخه‌های نفیس و عادی قرآن را برای خواندن وقف می‌کردند. می‌دانیم که مهمترین گنجینه قرآن‌های خطی در مشهد است. یادداشت‌های وقف این قرآن‌ها گهگاه این طرف و آن طرف چاپ شده است، اما يك کار مهم آن است که چنین وقف‌نامه‌هایی با هم منتشر شود تا عظمت این اقدام آشکار شود.

درست کردن کتابخانه و وقف کتاب نیازمند فرهنگسازی

جعفریان در پاسخ به اینکه فرهنگسازی وقف نسخ خطی و کتاب اکنون چه ضروری است، یادآور شد: اکنون این موضوع اهمیت خاصی ندارد. در جهان ما کتاب خطی در حکم يك شیء آنتیک است. این طور نیست که مثل سابق صرفاً ارزش علمی داشته باشد. در این زمینه نمی‌شود توصیه کرد که حتماً وقف کنند؛ البته می‌شود وقف کرد و هنوز هم هستند افرادی که کتاب‌های خطی خود را وقف می‌کنند. این اشیاء چون قیمت بالایی دارند باید خریداری شوند. مشکل مهمتر این است که باید افراد را تشویق کنیم تا کتابخانه‌های شخصی را بخرند یا اگر دارند آنها را وقف کنند. این بیشتر مربوط به کتاب‌های چاپی است. درست کردن کتابخانه و وقف کتاب برای آنها باید رایج شود.

رئیس کتابخانه، موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی به فعالیت دیگر کشورهای اسلامی در راستای وقف کتاب و نسخ خطی اشاره کرد و ادامه داد: اکنون افرادی که بدون داشتن فرزند در دیگر کشورها از دنیا می‌روند، از این قبیل اقدامات و وقف‌ها زیاد انجام می‌دهند. در کشورهای عربی شاهزاده‌ها که ثروت‌های بادآورده از تجارت و نفت دارند، مؤسسات فرهنگی درست می‌کنند که بخش مهم آنها وقف کتاب و درست کردن کتابخانه است؛ اما در حوزه خطی چنین توقعی نمی‌شود داشت. در حوزه خطی کارهای دیگری باید انجام داد که از این مهمتر است. به عنوان نمونه باید همه نسخه‌های خطی تصویربرداری شود و دولت یا مؤسسات فرهنگی هزینه آن را بدهند. مهم استفاده از نسخ خطی است نه نگهداری آنها.

نسخ خطی، منبعی عظیم برای پژوهش

بررسی وضعیت فعلی نسخ خطی موجود در کشور بخش دیگر سخنان جعفریان بود. نگارنده «اطلس شیعه» نسخ خطی

موجود را به دو دسته تقسیم کرد و ادامه داد: همان‌طور که گفته شد، نسخه‌های خطی قرآن اکنون جنبه زینتی و آنتیک دارد و کسی دیگر آنها را قرائت نمی‌کند. این قبیل نسخه‌ها را می‌توان در دو گروه بررسی کرد؛ دسته نخست قرآن‌هایی هستند که بدون ترجمه، تفسیر و حواشی موجود هستند و دسته دیگر نسخی هستند که با وجود یکی از این موارد مانند ترجمه و... به یادگار مانده‌اند. نکته مهم آن است که این نوع نسخه‌ها باید مورد توجه قرار گیرد، روی آنها تحقیق شود و انتشار یابد؛ اما از دیگر نسخ خطی باید حراست شود و در صورت قابلیت تحقیق از منظر قرائت، خط یا تذهیب، زمینه این اقدام فراهم شود. علاوه بر این، می‌توان یادداشت‌های وقفی موجود در این نسخ را منتشر کرد. در حال حاضر، حفظ این آثار بیشتر از منظر هنری مورد توجه است؛ از این رو اگر این نوع منابع قابلیت و ظرفیت بررسی و انجام کار پژوهشی در این راستا را داشته باشند، باید زمینه آن فراهم شود.

جعفریان:

شنیده‌ام که برخی از کشورهای عربی هم این قبیل قرآن‌های خطی را خریداری کرده و داخل آنها را محو و به جای آن، قرآن را با خطوط دیگری که در نظر آنها پسندیده و مهم است، می‌نویسند؛ چراکه آنها خط قرآنی فارسی را نمی‌پسندند سودجویان، خطوط قرآن در نسخ خطی را محو می‌کنند

رئیس کتابخانه تخصصی تاریخ اسلام و ایران، خرید نسخ خطی قرآن توسط برخی از سودجویان را از دیگر آسیب‌های موجود در این عرصه دانست و عنوان کرد: یک مشکل دیگر خریداری برخی از نسخ خطی قرآن است که تمام صفحات آنها تذهیب دارد. گاه به گوش می‌رسد که عده‌ای این نسخ را خریداری کرده، آیات را محو می‌کنند و عبارات دیگری به جای آنها نوشته و هر برگ را به قیمت گزاف می‌فروشند. اگر مشکلاتی از این قبیل وجود داشته باشد، باید بودجه‌ای برای خرید این قبیل نسخ توسط دولت اختصاص داده شود.

وی ادامه داد: می‌دانیم که اکنون نسخه خطی تولید نمی‌شود و بودجه محدودی کافی است تا همه آنها از بازار گردآوری شود. شنیده‌ام که برخی از کشورهای عربی هم این قبیل قرآن‌های خطی را خریداری کرده و داخل آنها را محو و به جای آن، قرآن را با خطوط دیگری که در نظر آنها پسندیده و مهم است می‌نویسند؛ چراکه آنها خط قرآنی فارسی را نمی‌پسندند. به هر حال گردآوری نسخه‌های قرآن باقیمانده در دست مردم که کم هم نیست بسیار مهم و ضروری است. هرچند رسیدگی به فقر و سیر کردن شکم گرسنگان از این کم اهمیت‌تر نیست، بلکه گاهی واجب‌تر است.

تأسیس مرکز جدید و یا سامان دادن به مراکز فرهنگی، دو راه برای رفع مشکل

مؤلف «؛آثار اسلامی مکه و مدینه» در رابطه با راه‌اندازی مرکزی به عنوان متولی اصلی جمع‌آوری و ساماندهی به وضعیت نسخ خطی به ویژه نسخ خطی قرآن، گفت: دو راه برای سامان دادن به اوضاع نسخ خطی و از جمله نسخ خطی قرآنی وجود دارد. نخست تأسیس مرکزی که متولی گردآوری این نسخ باشد که این کار در برخی از کشورها به ویژه عراق با عنوان دارصدام و در سوریه با نام مکتبه‌الاسد، براساس روش‌های حزبی آنان تجربه شده است. روش دیگر ایجاد تشکیلاتی برای سامان دادن به اوضاع مراکزی است که نسخ خطی در آنها نگهداری می‌شود.

حجت‌الاسلام و المسلمین جعفریان روش دوم را برای سامان دادن به وضعیت موجود نسخ خطی قرآنی مناسب و کارآمدتر دانست و تصریح کرد: درباره این که کدام یک از این دو روش نتیجه بهتری را به همراه دارد باید بحث کرد. به نظر می‌رسد روش دوم سودمندتر و کارآمدتر باشد. در حال حاضر هیچ تشکیلاتی برای ساماندهی به اوضاع خطی‌ها وجود ندارد. نه وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی و نه میراث فرهنگی هیچ‌کدام متولی این امر نیستند. در این باره مجلس شورای اسلامی باید وارد عمل شد و با تأکید بر اینکه نسخ خطی بخش مهمی از میراث ماست و با رعایت مصلحت، یکی از این دو سازمان را مکلف به تدوین برنامه‌ای برای ساماندهی به نسخ خطی بکند.

از فهرست‌نگاری و دیجیتالی کردن نسخ خطی غافل نشویم

به گفته این پژوهشگر علاوه بر این، سالانه بودجه قابل ملاحظه‌ای هم در کتابخانه‌ها برای خرید نسخ خطی پیش‌بینی شده است که باید بر مصرف آنها نظارت شود. به علاوه ساماندهی وضعیت فهرست‌نگاری، دیجیتالی کردن و در اختیار قرار دادن این نوع آثار نیز باید تصمیم‌گیری شود؛ زیرا این میراث حفظ می‌شود تا در اختیار مردم قرار گیرد.

بخش پایانی صحبت‌های رئیس کتابخانه مجلس شورای اسلامی به فعالیت‌های این کتابخانه در راستای خرید و نگهداری نسخ خطی اختصاص داشت. وی در این رابطه گفت: کتابخانه مجلس راهی را که در گذشته طی کرده بود، در حال حاضر نیز ادامه می‌دهد. شورایی برای خرید نسخ خطی وجود دارد که تقریباً هر هفته یا هر دو هفته یک بار تشکیل جلسه می‌دهد و نسخی که توسط فروشندگان عرضه می‌شود را بررسی و مطابق قیمت روز، آنها را خریداری می‌کند. این اقدامی است که در حال حاضر در کتابخانه‌های دیگر مانند آستان قدس رضوی هم انجام می‌شود. در سال 1390 کتابخانه مجلس بیش از 550 نسخه خریداری کرد. علاوه بر این

اعلام شده است که اگر افرادی قصد اهداء یا وقف هم داشته باشند، کتابخانه خواهد پذیرفت.

جعفریان در پایان تأکید کرد: در چند دهه گذشته بیشتر واقفان یا اهداءکنندگان به امید ثواب بیشتر کتاب‌های خود را به کتابخانه آستان قدس رضوی اهدا کرده و می‌کنند. ای کاش آنها برای در اختیار گذاشتن تصاویر نسخه‌ها همکاری بیشتری داشتند تا واقفان به پاداش مورد نظر برسند. به هر حال کتابخانه مجلس توان بیشتری ندارد و در همین زمینه مشی خود را ادامه خواهد داد.